

П. Н. Шульц. В 1933–1934 рр. він склав археологічну карту узбережжя. Планомірні археологічні дослідження Беляуса були розпочаті в 1962 р. та велись на протязі багатьох років Донузлавською експедицією Інституту археології РАН під керівництвом О. Д. Дашевської.

Вихідці з Херсонесу заснували поселення на самому березі моря, на природному пагорбі в останній чверті IV ст. до н. е. На протязі століття був створений комплекс з п'яти садиб, прибудованих одна до одної та обнесені кам'яним муром. Три беляуські вежі, що входять до складу садиб, є визначними зразками античної архітектури. Архітектурні дослідження були зосереджені на вивченні південно-західної прибережної вежі, оскільки вона зазнає значної руйнації від дії моря. В плані вежа має розміри 10,80 × 10,70 м. Було винесено припущення, що вона слугувала також маяком. Стіни будівлі складені з місцевого вапняку, без використання розчину, в традиційній техніці. Блоки рустовані, на деяких присутні мітки каменярів (у вигляді букв грецького алфавіту). Вежа має три приміщення. В більшості з них знаходились сходи, що вели на других поверх. Збереглися перші шість кам'яних сходинок. По периметру вежа має т. зв. «протитаранний» пояс, що визиває окремі питання та потребує окремого дослідження. Аналоги кладки — Херсонес (оборонні стіни), Калос-Лімен («протитаранні» пояси). О. М. Щеглов запропонував графічну реконструкцію вежі, яка потребує критичного аналізу та створення нових версій.

Вежа на момент дослідження вже зазнала значної руйнації, порівняно з її станом на момент відкриття. В процесі археологічного дослідження були складені досить детальні обмірні креслення. Але в ході попереднього натурного обстеження та порівняння креслень з натурою в них були виявлені значні помилки. Це також стало приводом виконання додаткових обмірних робіт. Крім того, досить сильно змінились геологічні умови існування вежі з моменту її зведення. Вежа була побудована на брівці схилу природного пагорба. Кромка води знаходилась на досить значній відстані від підшви конструкції. Перед вежею була зведена додаткова конструкція, що утримувала її від сповзання, оскільки ґрунти тут дуже сипучі та нестабільні. На момент дослідження ця конструкція вже знаходилась в зоні прибою, її залишки замиті піском, зруйнована і стіна вежі зі сторони моря.

Нами були проведені детальна фотофіксація, додаткові обміри всієї вежі, особлива увага була приділена дослідженню підпорної конструкції, замірам блоків, що розкидані в зоні прибою. Також була простежена та зафіксована стратиграфія всього городища (включаючи недосліджену частину) в береговому обриві. Було встановлено, що з періоду відкриття вежі рівень урізу води піднявся приблизно на 20 см. Руйнівні процеси стають все більш загрозливими. Зараз, на жаль, доля пам'ятки залишається невідомою.

М. В. Фомін (Харків)

ПРО «УВАРОВСЬКИЙ» СКЛЕП-МАРТИРІЙ НА НЕКРОПОЛІ ХЕРСОНЕСА—ХЕРСОНА

Проблема трансформації пізньоантичного міста в ранньосередньовічне залишається актуальним питанням сучасної медієвістики. В зв'язку з цим особливої уваги потребує Херсонес—Херсон. Він розташований за межами сучасної забудови. Одним з ключових елементів стає трансформація світогляду городян, що була пов'язана з поширенням християнства. Цей процес знайшов відображення в агіографічному творі «Життя святих єпископів херсонських» та в пам'ятках некрополя-цвинтаря Херсонеса—Херсона. Окремою групою стали ранньохристиянські розписні склепи. Серед них на особливу увагу заслуговує склеп-мартирій № 2114/1904 р.

Склеп був відкритий А. С. Уваровим в 1853 р. на території некрополя в Карантинній балці. В 1904 р. М. І. Скубетовим було зафіксовано залишки розпису та створено план. Споруда є типовим для Херсонесу склепом з нішами-локулами. Найбільший інтерес представляє локула у правій стіні. Через деякий час після вирубання склепу вона була поглиблена подібно до саркофагу, над нею вирубано аркосолій. Після поховання нішу було закладено п'ятьма кам'яними плитами. Стіни були обштукатурені та розписані. У центрі стелі був зображений вінок, усередині якого розташована хрїсма з буквами «альфа» й «омега». Від вінка до кутів розходилися гірлянди, що утворюють Х-подібну композицію.

Праворуч від входу, в простінку, була зображена чоловіча фігура. На думку М. І. Ростовцева в руках могли бути поміщені дві свічки по аналогії зі склепом 1909 р. А. Е. Філіппов проводить паралелі з розписом баптистерія в Дура-Европос, вказуючи на аналогічні фігури зі свічками. М. І. Ростовцев відзначав, що така композиція невідома в розписах Римських катакомб. Фронтальне розгорнення осіб має безліч аналогій у Близькосхідній художній традиції, зокрема в живописі Дура-Европос. Зображення чоловіка з свічками може бути символом поховальної процесії.

Розпис правої стіни в нижній частині має «панель під мрамур з червоними розводами по жовтому полю», зверху перебували плити застави локули. Простінок зліва містить зображення виноградної лози з гронами. Ніша-саркофаг була закрита п'ятьма плитами. Вони були обштукатурені і розписані. На них зображені дерева з круглими плодами. Внутрішня стінка саркофага мала зображення вінка. М. І. Ростовцев підкреслював, що він «того ж типу, що й на плафоні». На правій вузької стіні ніші зображення птаха (швидше за все павича), що був частиною дзеркально-симетричної композиції. Аналоги можна бачити, як на зображеннях Херсонеса (склеп «на землі Н. І. Тура», мозаїка заміського храму Богородиці Влахернської), так і серед пам'яток християнських міст Північної Сирії.

Внутрішній простір склепу відображає уявлення про потойбічний світ та загробну трапезу-симпозіум. У християнстві такий симпозіум трансформується в «райський банкет». Символ «банкету» неодноразово зустрічається у текстах Нового Завіту як один з образів Раю.

Система розпису склепу може бути інтерпретована як образ Раю, в якому померлий перебуває на «Банкеті», де присутній сам Христос (в образі хрисми). Похований переміг смерть (вінок на внутрішньому просторі ніші), про його життя та труди свідчать «добрі плоди» райських дерев. Приміщення могло викорис-

товуватися як каплиця для періодичних специфічних богослужінь, пов'язаних з вшануванням святого (молебнів).

Аналізуючи ситуацію в місті в середині IV ст., можна припустити, що похований був сповідником, мучеником, що своїм життям заслужив особливий статус та вшанування після смерті. Скоріше за все, він міг бути представником місцевого кліру, який був убитий під час переслідування християн в Херсонесі в середині IV ст. Свідчення про такі вбивства зберегли епітафії на деяких надгробках та Житія єпископів херсонських.

